

K

A

R

Identyfikacja przeszkód w skutecznym dochodzeniu przez konsumentów roszczeń z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów w postępowaniu grupowym

Spis treści

- I. Uwagi ogólne
- II. Ochrona interesów konsumentów w postępowaniu prywatnoprawnym oraz publicznoprawnym
- III. Charakter roszczeń z tytułu odpowiedzialności za naruszenie zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów
- IV. Przeszkody w skutecznym dochodzeniu roszczeń z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów
  1. Jednakowa podstawa faktyczna
  2. Wysokość szkody a kwestie ujednoczenia roszczeń z tytułu odpowiedzialności za stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów
    - 2.1. Ujednoczenie roszczeń
    - 2.2. Roszczenie o zapłatę
    - 2.3. Roszczenie o ustalenie odpowiedzialności pozwanego
  3. Warunki przystąpienia do grupy
  4. Kaucja
  5. Koszty postępowania
- V. Uwagi końcowe

Streszczenie

Konsumenci są uczestnikami obrotu gospodarczego. Przegląd i analiza przepisów konsumenckich pozwalają stwierdzić, że mają oni szereg praw w stosunkach z profesjonalistami (przedsiębiorcami). Ustawodawca (krajowy i unijny) konsekwentnie zmierza do zwiększenia ochrony praw konsumentów, co prowadzi do sukcesywnego rozbudowywania obowiązków przedsiębiorcy względem konsumentów. Jako przykład może posłużyć ustawa z dnia 30.05.2014 r. o prawach konsumenta. Z punktu widzenia interesu ekonomicznego konsumenta istotne znaczenie ma jednak zapewnienie skutecznych instrumentów egzekwowania zagwarantowanych praw. Długotrwałość postępowań, trudności dowodowe, niska wysokość dochodzonego roszczenia, wysokie koszty postępowania to tylko niektóre czynniki decydujące o rezygnacji przez konsumentów z dochodzenia roszczeń. Powyższe przeszkody wpływają na niewielkie zainteresowanie indywidualnym dochodzeniem

* Doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego; e-mail: malgorzata.sieradzka@lazarski.pl.

przez konsumentów roszczeń w postępowaniu cywilnym. Postępowanie grupowe w zamierzeniu ustawodawcy miało stać się alternatywą dla postępowań indywidualnych. Celem publikacji jest zidentyfikowanie przeszkód, które mogą ograniczać korzystanie z postępowania grupowego, wpływając na skuteczność dochodzenia w nim roszczeń przez konsumentów. Niezależnie jednak od ich istnienia – jeśli tylko okoliczności sprawy przemawiają za grupowym dochodzeniem roszczeń, to postępowanie grupowe będzie skuteczniejszą drogą ochrony interesów wielu konsumentów niż indywidualny proces cywilny – i to niezależnie od czasu jego trwania.

Słowa kluczowe: konsumenci; roszczenia; zbiorowe interesy konsumentów; dochodzenie roszczeń z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów; szkoda

I. Uwagi ogólne

Konsumenci są uczestnikami obrotu gospodarczego. Przegląd i analiza przepisów konsumenckich pozwalają stwierdzić, że mają oni szereg praw w stosunkach z profesjonalistami (przedsiębiorcami). Ustawodawca (krajowy i unijny) konsekwentnie zmierza do zwiększenia ochrony praw konsumentów, co prowadzi do sukcesywnego rozbudowywania obowiązków przedsiębiorcy względem konsumentów. Jako przykład może posłużyć ustawa z dnia 30.05.2014 r. o prawach konsumenta¹. Jednak z punktu widzenia interesu ekonomicznego konsumenta istotne znaczenie ma zapewnienie skutecznych instrumentów egzekwowania zagwarantowanych praw. Długotrwałość postępowań, trudności dowodowe, niska wysokość dochodzonego roszczenia, wysokie koszty postępowania to tylko niektóre czynniki decydujące o rezygnacji przez konsumentów z dochodzenia roszczeń. Powyższe przeszkody wpływają na niskie zainteresowanie indywidualnym dochodzeniem przez konsumentów roszczeń w postępowaniu cywilnym. Konsumenci jednak zauważyli korzyści postępowań grupowym, co wpłynęło na zwiększenie liczby pozwów grupowych z ich udziałem². Od wejścia w życie ustawy z dnia 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym³ do sądów wpłynęło ponad 100 pozwów grupowych⁴. Biorąc pod uwagę zakres przedmiotowy rozpoznawanych spraw, są to głównie sprawy o ochronę konsumentów oraz z tytułu czynów niedozwolonych. Można w związku z tym uznać, że to konsumenci są głównymi beneficjentami korzyści płynących z postępowań grupowych. Praktyka stosowania ustawy pokazała jednak, że procesy grupowe są skomplikowane i długotrwałe, co może w przyszłości zniechęcać od udziału w nich konsumentów. Niezależnie od mankamentów ustawy o dochodzeniu roszczeń

¹ Ustawa z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta (Dz. U. z 24.05.2014 r. Nr 827). Stanowi ona implementację do prawa polskiego przepisów Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającej dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE L 304 z 22.11.2011, s. 64), dyrektywy 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 25.05.1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz. Urz. UE L 171 z 7.07.1999, ze zm.) oraz dyrektywy 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23.09.2002 r. dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniającej dyrektywę Rady 90/619/EEG oraz dyrektywy 97/7/WE i 98/27/WE (Dz. Urz. UE L 271 z 09.10.2002, s. 16, ze zm.), ostatnio zmienionej dyrektywą 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.11.2007 r. (Dz. Urz. UE L 319 z 05.12.2007, s. 1).

² Mimo zwiększenia tej aktywności nie można uznać jej za satysfakcjonującą.

³ Dz. U. z 2010 Nr 7, poz. 44, dalej jako udrpg. Na temat ustawy zob. m.in. T. Jaworski, P. Radzimierski, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2010; P. Pogonowski, *Postępowanie grupowe. Ochrona prawna wielu podmiotów w postępowaniu cywilnym*, LexisNexis, Warszawa 2009; M. Sieradzka, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010; M. Sieradzka, *Pozew grupowy jako instrument prywatnoprawnej ochrony interesów konsumentów z tytułu naruszenia reguł konkurencji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012. Na temat *class action* zob. w szczególności R.H. Klonoff, *Class Actions and order Multi-party Litigation in a Nutshell, Second Edition*, Thomson West, St. Paul, Minn. 2004; C.G. Lang, *Class Actions and US Antitrust law: Prerequisites and Interdependencies of the Implementation of a Procedural Device for the Aggregation of Low-Value Claims*, World Competition 2001, vol. 24(2).

⁴ Źródło: badania własne.

w postępowaniu grupowym bezsporny jest fakt przyznania wielu konsumentom instrumentu dochodzenia roszczeń w jednym postępowaniu i możliwości uzyskania w nim odszkodowania. Przedstawiona poniżej identyfikacja przeszkód w skutecznym dochodzeniu przez konsumentów roszczeń w postępowaniu grupowym ma na celu pokazanie problemów, które pojawiają się przy egzekwowaniu praw przez konsumentów. Można także zauważyć, co należy ocenić pozytywnie, iż sądy okręgowe rozpoznające sprawy grupowe nie tylko coraz lepiej radzą sobie z prowadzeniem skomplikowanych postępowań przy udziale dużych grup konsumentów⁵, ale także dokonują wnikliwej analizy przepisów ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym⁶.

II. Ochrona interesów konsumentów w postępowaniu prywatnoprawnym oraz publicznoprawnym

Model publicznoprawnej ochrony zbiorowych interesów konsumentów zakłada ochronę interesów wielu niezindywidualizowanych (nieskonkretyzowanych) podmiotów, w tym również grupy konsumentów o określonych cechach⁷. Zakaz stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów jest określony w art. 24 ust.1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów⁸ i egzekwowany w postępowaniu przed Prezesem UOKiK. Warunkiem wszczęcia postępowania w sprawach praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów jest stwierdzenie: 1) zachowania (działania lub zaniechania) przedsiębiorcy; 2) wypełnienia znamion bezprawności; oraz 3) naruszenia zbiorowego interesu konsumentów⁹. Sankcją administracyjną orzekaną z tytułu złamania zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów jest decyzja administracyjna, często również połączona z nałożeniem kary pieniężnej.

Zgodnie z art. 24 ust. 2 i 3 uokik, przez praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów rozumie się godzące w nie bezprawne działanie przedsiębiorcy, w szczególności: 1) stosowanie postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, o którym mowa w art. 479⁴⁵ k.p.c., 2) naruszanie obowiązku udzielania konsumentom rzetelnej, prawdziwej i pełnej informacji, 3) nieuczciwe praktyki rynkowe lub czyny nieuczciwej konkurencji.

Trzeba zauważyć, że samo wydanie decyzji administracyjnej, potwierdzającej stosowanie praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów¹⁰ (określonej w art. 26 lub 27 uokik) nie prowadzi do naprawienia szkody wyrządzonej konsumentom. Konsumentom mogą dochodzić roszczeń odszkodowawczych od sprawcy naruszenia zbiorowych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym indywidualnym lub grupowym. Ostateczna decyzja administracyjna wydana w postępowaniu w sprawach praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów będzie

⁵ Zob. wyrok SO w Łodzi z 3.07.2013 r. II C 1693/10; wszystkie cytowane w publikacji orzeczenia są dostępne na Portalu Orzeczeń Sądów powszechnych <http://orzeczenia.ms.gov.pl>. W postępowaniu grupowym grupa konsumentów dochodzących roszczenia z tytułu nienależytego wykonywania umów wynosiła 1246.

⁶ Tak Sąd Okręgowy w Łodzi dnia 20.08.2013 r., II C 1693/10.

⁷ Szeroko na temat zbiorowego interesu konsumentów zob. M. Sieradzka, *Wykładnia pojęcia „zbiorowy interes konsumentów” na tle orzecznictwa*, „Glosa” 2008, nr 3, s. 102 i n.; M. Szydło, *Publicznoprawna ochrona zbiorowych interesów konsumentów*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 17, s. 791.

⁸ Ustawa z 16.02.2007 r., Dz. U. Nr 50, poz. 331 ze zm., dalej jako uokik.

⁹ Art. 24 ust. 3 uokik.

¹⁰ Decyzja o uznaniu praktyki za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów i nakazująca jej zaniechanie (art. 26 uokik) oraz decyzja o uznaniu praktyki za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów i stwierdzająca jej zaniechanie (art. 27). Decyzja zobowiązująca, wydana na podstawie art. 28 uokik jest oparta na uprawdopodobnieniu naruszenia przepisów ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. Konsumentom dochodzący od adresata tej decyzji roszczeń odszkodowawczych w postępowaniu grupowym będą zobowiązani udowodnić stosowanie praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów. W związku z tym w praktyce przydatność decyzji zobowiązującej dla dochodzenia roszczeń odszkodowawczych przez konsumentów jest znikoma.

wówczas pełnić funkcję prejudykatu w postępowaniu cywilnym. Konsumenti nie będą zobowiązani do udowodnienia stosowania przez przedsiębiorcę zakazanej praktyki, gdyż fakt jej stosowania został potwierdzony w ostatecznej decyzji (lub prawomocnym wyroku)¹¹.

Celem postępowania publicznoprawnego jest ochrona konsumentów przed stosowaniem przez przedsiębiorcę praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Poszkodowani konsumenci nie uzyskają w nim jednak naprawienia szkody poniesionej w wyniku stosowania przez przedsiębiorcę tych praktyk. Roszczeń odszkodowawczych mogą bowiem dochodzić na drodze postępowania cywilnego. Z uwagi na to, że istotą praktyk godzących w zbiorowe interesy konsumentów jest powszechność naruszeń i nieograniczony krąg poszkodowanych, skuteczną drogą ochrony poszkodowanych będzie postępowanie grupowe. W przypadku wielości naruszeń oraz rozdrobnienia roszczeń ekonomika procesowa przemawia właśnie za wyborem postępowania grupowego.

Postępowanie grupowe jest sądowym postępowaniem cywilnym w sprawach, w których są dochodzone roszczenia jednego rodzaju, przez co najmniej 10 osób, oparte na tej samej lub takiej samej podstawie faktycznej. Ustawa ma zastosowanie w sprawach o roszczenia o ochronę konsumentów, z tytułu odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny oraz z tytułu czynów niedozwolonych, z wyjątkiem roszczeń o ochronę dóbr osobistych¹². Praktyka stosowania ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym pokazuje, że znajduje ona zastosowanie w sprawach konsumenckich, a konsumenci coraz częściej korzystają z tej formy postępowania. Celem postępowania grupowego jest przecież ułatwienie dostępu do sądu oraz przyśpieszenie postępowania, przy znacznym obniżeniu jego kosztów. Pozew grupowy ma umożliwić konsumentom szybkie i efektywne dochodzenie roszczeń, zwłaszcza w sprawach, w których indywidualne dochodzenie roszczeń nie jest opłacalne. Naruszenie interesów konsumentów wskutek stosowania przez przedsiębiorcę praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów może stać się impulsem do wszczęcia postępowania grupowego. Trzeba przecież pamiętać, że postępowanie przed organem antymonopolowym nie wiąże się z naprawieniem szkody wyrządzonej konsumentom w wyniku stosowania zakazanych praktyk przez przedsiębiorcę. Dlatego też impulsem do wszczynania postępowań grupowych przez konsumentów będą względy ekonomiczne. W postępowaniu grupowym w zależności od żądania pozwu (zasądzenie, ustalenie odpowiedzialności) konsumenci mogą dochodzić naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (jedną z praktyk z art. 24 ust.2 pkt 1–3 uokik) lub też ustalenia odpowiedzialności pozwanego w związku ze stosowaniem zakazanej praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów. Przedmiotem ochrony prawnej w postępowaniu grupowym nie jest jednak, tak jak w postępowaniu przed Prezesem UOKiK, interes zbiorowy, lecz grupowy, rozumiany jako suma interesów indywidualnych członków grupy (podgrupy).

¹¹ Należy pamiętać, że rolę prejudykatu będzie pełnić ostateczna decyzja stwierdzająca stosowanie praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów lub też w razie skorzystania z drogi sądowej prawomocny wyrok SOKiK, SA, SN.

¹² Zob. art. 1 ust.1 udrpg.

III. Charakter roszczeń z tytułu odpowiedzialności za naruszenie zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów

W postępowaniu grupowym mogą być dochodzone roszczenia z tytułu odpowiedzialności za naruszenie zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Stanowią one kategorię spraw o roszczenia z tytułu czynów niedozwolonych¹³. Stosowane przez przedsiębiorcę praktyki, określone w art. 24 ust. 2 uokik, to bowiem czyny bezprawne.

Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym wymienia w art. 1 ust. 1 przesłanki postępowania grupowego, do których należą: określona liczba osób (co najmniej 10), jednorodza-jowość dochodzonych roszczeń oraz ta sama lub taka sama podstawa faktyczna dochodzonych roszczeń. W sytuacji dochodzenia roszczeń pieniężnych w postępowaniu grupowym musi zostać spełniona dodatkowa przesłanka w postaci ujednoczenia roszczeń. Dochodzenie roszczeń pieniężnych zostało uzależnione od ujednoczenia w ramach grupy lub podgrupy¹⁴. Istotne znaczenie ma dokładne określenie żądania przez członków grupy, czyli zakresu ochrony w postępowaniu grupowym. Żądanie pozwu może przybrać formę żądania o zasądzenie lub o ustalenie odpowiedzialności pozwanego. Kumulatywne spełnienie wszystkich wskazanych powyżej przesłanek postępowania grupowego pozwala na wydanie przez sąd postanowienia o dopuszczalności postępowania grupowego (należy pamiętać, że to do sądu należy ocena, czy w konkretnym przypadku są spełnione przesłanki postępowania grupowego)¹⁵.

IV. Przeszkody w skutecznym dochodzeniu roszczeń z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów

1. Jednakowa podstawa faktyczna

Dochodzenie przez konsumentów roszczeń w postępowaniu grupowym będzie właściwą drogą ochrony ich interesów jedynie wtedy, gdy interes grupy przeważa nad interesem indywidualnym jej członków, uzasadniając tym samym opłacalność tej drogi ochrony (wydaje się, że także celowość). Brak wspólnych okoliczności, indywidualizacja oraz niemożliwość ujednoczenia roszczeń będą wyłączać nie tylko dopuszczalność, lecz także przede wszystkim celowość jego prowadzenia¹⁶. Czteroletnie obowiązywanie ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym ukazało potrzebę „prokonsumenckiej” wykładni jej przepisów w sytuacji dochodzenia roszczeń przez grupę konsumentów. Analiza wyroków i postanowień wydanych w postępowaniach grupowym pozwala stwierdzić, że niezależnie od istniejących przeszkód w dochodzeniu roszczeń pozew grupowy stał się dla konsumentów instrumentem egzekwowania naruszeń praw konsumentów.

Dochodzenie w postępowaniu grupowym roszczeń z tytułu naruszenia zbiorowych interesów konsumentów jest związane z koniecznością kumulatywnego spełnienia przesłanek dopuszczalności postępowania grupowego, określonych w art. 1 ust. 1 udrpg. Jedną z tych przesłanek, której

¹³ Mieszczą się w kategorii spraw, których dochodzenie jest możliwe w postępowaniu grupowym obok roszczeń o ochronę konsumentów oraz roszczeń z tytułu odpowiedzialności za produkt niebezpieczny.

¹⁴ Art. 2 ust. 1 i 2 udrpg.

¹⁵ Art. 10 ust. 1 udrpg.

¹⁶ Warto wskazać, że polska procedura grupowa nie przyznaje sądowi okręgowemu możliwości badania celowości postępowania grupowego.

udowodnienie dla konsumentów może być utrudnione, jest jednakowa podstawa faktyczna. Już na wstępie do dalszych rozważań należy podkreślić, że jej udowodnienie zostało powiązane z rodzajem dochodzonego roszczenia – roszczenia z tytułu odpowiedzialności za stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów (art. 24 ust. 1 uokik). Oznacza to, że fakty uzasadniające istnienie określonych stosunków prawnych muszą być jednakowe w stosunku do wszystkich członków grupy. Podstawą faktyczną wspólną dla członków grupy będzie fakt naruszenia zbiorowych interesów konsumentów wskutek stosowania przez przedsiębiorcę praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów. Roszczenia oparte na jednakowej podstawie faktycznej to roszczenia, których podstawę stanowi taka sama podstawa faktyczna (przesłanka sensu stricto) lub roszczenia, których istotne okoliczności faktyczne są wspólne (przesłanka sensu largo)¹⁷. W sprawach dochodzenia roszczeń z tytułu naruszenia zbiorowych interesów konsumentów jednakową podstawą faktyczną będzie zawarcie przez konsumentów takich samych umów z jednym przedsiębiorcą (tożsamy umów np. ubezpieczenia). Natomiast ocena indywidualnych umów zawierających klauzule umowne, które są zawierane z jednym podmiotem, może stwarzać praktyczne trudności. Pojawia się pytanie, czy w tej sytuacji występuje jednakowa podstawa faktyczna, czy jej rozdzielnie. Pomimo odmienności treści zawartych umów zamieszczenie w nich jednakowego postanowienia wzorca (abuzywnego) powoduje, iż nie mamy do czynienia z rozdzieleniem podstawy faktycznej. Ta sama podstawa faktyczna powództwa występuje również wówczas, gdy członkami grupy są konsumenci, którzy zawarli indywidualne umowy z konkretnym przedsiębiorcą, na podstawie tego samego wzorca umowy¹⁸. Dochodzenie przez konsumentów roszczenia o odszkodowanie oznacza, iż dla wszystkich członków grupy jednakowe powinny być okoliczności 1) zdarzenia, z którego wywodzona jest odpowiedzialność odszkodowawcza, 2) szkoda, którą mieliby ponieść członkowie grupy wskutek opisanego zdarzenia, 3) związku przyczynowego pomiędzy opisanym zdarzeniem a wskazaną szkodą¹⁹. Roszczenia odszkodowawcze mające swoje podstawy w złamaniu przez przedsiębiorcę zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów mogą jednak wynikać z różnorodnych stanów faktycznych. Zróżnicowane stany faktyczne i prawne dotyczące wielości konsumentów mogą nie spełniać kryterium tożsamości podstawy faktycznej.

Z uwagi na praktyczne trudności związane z udowodnieniem jednakowości podstawy faktycznej uzasadniającej dochodzenie przez konsumentów roszczeń w postępowaniu grupowym może ona stanowić przeszkodę do rozpoznania sprawy przez sąd. Przesłanka jednakowości podstawy faktycznej jest jednak bardzo elastyczna, co – jak zresztą ukazuje praktyka stosowania ustawy – umożliwi sądom badanie zasadności rozpoznania sprawy w postępowaniu grupowym.

2. Wysokość szkody a kwestie ujednolicenia roszczeń z tytułu odpowiedzialności za stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów

2.1. Ujednolicenie roszczeń

Rekompensata szkody poniesionej z tytułu stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy może być utrudniona, zwłaszcza z uwagi na przeszkody w udowodnieniu jej wysokości. Konsumentom, dochodząc roszczeń w postępowaniu grupowym, mają obowiązek ujednolicenia

¹⁷ Zob. postanowienie SO we Wrocławiu z 28.01.2014 r., I C 1688/13.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Wyrok SO w Warszawie z 22.08.2013 r., XVI GC 595/11.

wysokości roszczeń pieniężnych. Ujednolicenie oznacza wyłączenie obowiązku wykazania, że żądanie pozwu dokładnie odpowiada wysokości poniesionej szkody²⁰. Biorąc pod uwagę różną wysokość roszczeń, dopiero proces ich zestandaryzowania, a konsekwencji przyjęcia jednakowej wysokości dla wszystkich konsumentów (członków grupy lub podgrupy), przy uwzględnieniu wspólnych okoliczności sprawy, umożliwia objęcie postępowaniem grupowym.

Ujednolicenie wysokości dochodzonego roszczenia jest obligatoryjnym elementem pozwu w postępowaniu grupowym. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 udrpg w przypadku dochodzenia roszczeń pieniężnych niezbędne jest określenie wysokości roszczenia każdego z członków grupy lub podgrupy w pozwie. Ujednolicenie pod względem wspólnych okoliczności sprawy, obok wykazania jednorodzaowości podstawy faktycznej, stanowi warunek dochodzenia roszczenia pieniężnego w postępowaniu grupowym. Celem ujednolicenia jest skonkretyzowanie określonej kwoty pieniężnej, która jest dochodzona w postępowaniu grupowym. Kwota ta musi wynikać z okoliczności wspólnych dla wszystkich członków grupy. Ujednolicenie służy standaryzacji wysokości roszczeń każdego z członków grupy. Natomiast w sytuacji niemożliwości określenia jednakowej wysokości roszczenia, możliwe staje się tworzenie podgrup.

Niemożliwość ujednolicenia wysokości roszczenia pieniężnego przy uwzględnieniu wspólnych okoliczności sprawy nie wyłącza dopuszczalności postępowania grupowego. Ustawodawca umożliwił bowiem w sprawach dochodzenia roszczeń pieniężnych ograniczenie postępowania do ustalenia odpowiedzialności pozwanego. Z uwagi na problemy, jakie pojawiają się w przypadku dochodzenia roszczeń pieniężnych, konsumenci mogą żądać ustalenia odpowiedzialności pozwanego. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, taka sytuacja może zaistnieć, jeżeli okoliczności dotyczące poszczególnych członków grupy są na tyle zróżnicowane, że nie jest możliwe ujednolicenie wysokości roszczeń poszczególnych osób²¹. W związku z tym należy ustalić, czy ujednolicenie roszczeń pieniężnych odnosi się tylko do sytuacji wniesienia pozwu o zapłatę, czy dotyczy także postępowania o ustalenie odpowiedzialności pozwanego. Wymaga to poprzedzenia uwagami dotyczącymi charakteru roszczeń dochodzonych w postępowaniu grupowym.

2.2. Roszczenie o zapłatę

Bezwzględnym wymogiem pozwu w postępowaniu grupowym w sprawach o roszczenia pieniężne jest ich ujednolicenie. Ujednolicenie wysokości roszczeń odbywa się przy uwzględnieniu wspólnych okoliczności sprawy²². Członkowie grupy (podgrupy) muszą zgodzić się na jednakową dla wszystkich wysokość roszczenia (która zostanie określona w pozwie). Konieczność uwzględnienia wspólnych okoliczności sprawy stanowi zatem pewnego rodzaju granicę przy ujednocianiu roszczeń pieniężnych.

2.3. Roszczenie o ustalenie odpowiedzialności pozwanego

Dochodzeniu roszczeń z tytułu odpowiedzialności za naruszenie zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów w postępowaniu grupowym mogą towarzyszyć trudności w udowodnieniu wysokości roszczenia każdego konsumenta. Należy przecież pamiętać, że

²⁰ M. Sieradzka, *Pozew grupowy...*, s. 424 i n.

²¹ Druk Sejmu VI kadencji nr 1829, s. 4.

²² Zob. art. 2 ust. 1 udrpg.

standaryzacja roszczenia pieniężnego stanowi jeden z warunków wszczęcia postępowania grupowego. Okoliczności związane z dochodzonym roszczeniem mogą jednak uniemożliwić ujednoczenie roszczeń pieniężnych w ramach grupy (podgrupy). Do elementów utrudniających czy nawet uniemożliwiających ujednoczenie roszczeń należy zaliczyć: zbyt dużą liczebność grupy, różnorodność stanów faktycznych (np. odmiennych warunków zawieranych umów, okresu trwania umowy, wysokości kredytu, dodatkowych produktów do umowy), różne skutki praktyk dla konsumentów. W tej sytuacji zróżnicowanie przeważa nad ujednoczeniem w ramach grupy, co wyłącza dokonanie standaryzacji roszczeń. W powyższej sytuacji ustawodawca umożliwił konsumentom wniesienie pozwu o ustalenie odpowiedzialności pozwanego. Konstrukcja ustalenia odpowiedzialności pozwanego w postępowaniu grupowym została jednak ukształtowana odmiennie niż w zwykłym postępowaniu cywilnym. Na podstawie art. 189 k.p.c.²³ żądania ustalenia może domagać się tylko strona, która ma interes prawny w ustaleniu przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa²⁴. Natomiast w postępowaniu grupowym strona jest zwolniona z obowiązku wykazywania interesu prawnego w ustaleniu. Ustawodawca wprowadził w art. 2 ust. 3 ustawy *lex specialis* w stosunku do art. 189 k.p.c. Odstępstwo od obowiązku wykazywania interesu prawnego w ustaleniu odpowiedzialności pozwanego zostało jednak ograniczone do spraw o roszczenia pieniężne rozpatrywane w postępowaniu grupowym²⁵. Brak konieczności wykazywania interesu prawnego przy powództwach o ustalenie odpowiedzialności pozwanego w postępowaniu grupowym jest dla konsumentów bardzo korzystne. Jednocześnie nie wykazuje sprzeczności z normą art. 189 k.p.c.²⁶. Należy przecież pamiętać, iż przesłanką dopuszczalności powództwa grupowego jest udowodnienie przynależności konsumenta do grupy.

W sprawie, której przedmiotem są roszczenia majątkowe członków grupy dotyczące ustalenia odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, nie mamy do czynienia z określeniem sposobu przyszłego naprawienia szkody (przez wskazanie kwoty pieniężnej). Możliwość ograniczenia w postępowaniu grupowym żądania do ustalenia odpowiedzialności pozwanego pozostawia już bezcelowym wymóg określenia wysokości roszczenia każdego z członków grupy²⁷. Pozew o ustalenie odpowiedzialności pozwanego w postępowaniu grupowym nie jest bowiem pozwem o zapłatę, gdyż zmierza jedynie do ustalenia odpowiedzialności za określone zdarzenie – praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów. Kwestie dotyczące szkody oraz jej wysokości będą bowiem stanowić przedmiot odrębnego postępowania (indywidualnego lub grupowego). Zwolnienie z wymogu ujednoczenia roszczeń stanowi duże ułatwienie, zwłaszcza w sprawach, gdzie wcześniej stosowana przez przedsiębiorcę praktyka naruszająca zbiorowe interesy konsumentów, nie była przedmiotem postępowania w sprawach praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów przed Prezesem UOKiK. Należy zwrócić uwagę na to, że roszczenie o ustalenie odpowiedzialności pozwanego, a zatem także z tytułu naruszenia zbiorowych interesów konsumentów ma charakter pieniężny,

²³ Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)

²⁴ Zob. wyrok SN z 3.12.1997 r., I CKN 365/97, LEX nr 50526.

²⁵ Zob. M. Sieradzka, *Ustawa...*, s. 120 i n.

²⁶ Ustawodawca wskazał w uzasadnieniu do ustawy, że pomimo iż art. 2 ust. 3 udrpg przewiduje odstępstwo od przepisów kodeksu postępowania cywilnego, to wymóg wykazania interesu prawnego przy powództwie o ustalenie prawa lub stosunku prawnego nie jest nienaruszalnym założeniem konstrukcyjnym, lecz zasadą, od której w naszym systemie prawnym zachodzą wyjątki, zob. uwagi do projektu, uzasadnienie, s. 13.

²⁷ Kwestie te są niejednolite zwłaszcza z uwagi na *ratio legis* art. 2 ust. 1 oraz 6 ust. 1 pkt udrpg, które wymagają ujednoczenia roszczeń pieniężnych oraz art. 2 ust. 3 udrpg, przewidujący wyłączenie ujednoczenia w sytuacji dochodzenia ustalenia odpowiedzialności pozwanego, która przecież dotyczy roszczeń pieniężnych, gdyż ustawodawca stanowi o „sprawach o roszczenia pieniężne”.

co znajduje potwierdzenie w treści art. 2 ust. 3 udrpg. Jednak z uwagi na charakter i rolę w postępowaniu grupowym powództwa o ustalenie, ustawodawca zwolnił powoda nie tylko z obowiązku wykazywania interesu prawnego, ale także z ujednoczenia roszczeń pieniężnych. Sprawa dotyczy jednak roszczenia pieniężnego i dlatego w pozwie należy podać średnią wartość roszczenia wszystkich członków grupy. Natomiast obowiązek wskazywania dokładnej wysokości roszczenia każdego członka grupy w postępowaniu grupowym w sprawie o ustalenie odpowiedzialności pozwanego, a zatem bez orzekania o wysokości, przeczyłoby istocie takiego postępowania. Przede wszystkim jednak taki wymóg stanowiłby znaczne utrudnienie dla konsumentów. Celem wyroku ustalającego odpowiedzialność z tytułu naruszenia zakazu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów jest wyłącznie ustalenie odpowiedzialności pozwanego przedsiębiorcy wobec konsumentów – członków grupy z tego tytułu. Wydany wyrok spełnia funkcję prejudykatu, umożliwiając tym samym dochodzenie w postępowaniu cywilnym lub grupowym roszczeń o zapłatę przez wszystkich członków grupy²⁸. Konsumenti mogą również dążyć do zawarcia z pozwanym ugody.

Reasumując: to przede wszystkim niemożliwość, ale także trudności w określeniu wysokości roszczeń członków grupy, będą przemawiać za dochodzeniem przez konsumentów ustalenia odpowiedzialności pozwanego w postępowaniu grupowym. Warto także pamiętać, że powództwo o ustalenie będzie skuteczną czynnością umożliwiającą konsumentom uzyskanie potwierdzenia faktu stosowania przez przedsiębiorcę praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów. Skuteczną szczególnie w sytuacji braku ostatecznej decyzji Prezesa UOKiK stwierdzającej stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Wydanie przez sąd wyroku ustalającego odpowiedzialność pozwanego z tytułu stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, co do zasady kończy postępowanie grupowe. Po jego wydaniu każdy z członków grupy może w indywidualnym procesie dochodzić przysługującego mu indywidualnego roszczenia o zapłatę. Dochodzenie roszczenia indywidualnie w postępowaniu cywilnym jest ułatwione z uwagi na fakt, iż wyrok wydany w postępowaniu grupowym pełni w kolejnym procesie funkcję prejudykatu. Należy nadmienić, iż wyrok, który uwzględnia powództwo o ustalenie odpowiedzialności, nie jest wyrokiem wstępnym w rozumieniu art. 318 k.p.c., gdyż kończy on definitywnie postępowanie grupowe w pierwszej instancji²⁹.

3. Warunki przystąpienia do grupy

Konsumenti mogą przystąpić do grupy przed wszczęciem postępowania grupowego oraz w trakcie jego prowadzenia. Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym nie nakłada na potencjalnych członków grupy żadnych obowiązków związanych z przystąpieniem do grupy. Na podstawie umowy pomiędzy członkami grupy a reprezentantem będą oni jednak zobowiązani do zapłaty wynagrodzenia pełnomocnikowi grupy. Poza tym niezbędne staje się uregulowanie kwestii poniesienia kosztów postępowania w sytuacji przegrania sprawy. Natomiast w związku z obowiązywaniem w postępowaniu grupowym zasady reprezentacji, to reprezentant grupy będzie miał obowiązek pozyskania środków niezbędnych do zainicjowania postępowania grupowego. Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym nie wskazuje i nie narzuca źródła finansowania, pozostawiając tę kwestię reprezentantowi grupy, który będzie zobowiązany do

²⁸ Zob. art. 21 ust. 3 udrpg.

²⁹ W tej sytuacji nie toczy się już dalsze postępowanie dotyczące wysokości roszczenia, tak jak w sytuacji wydania wyroku wstępnego.

zawarcia stosownej umowy z członkami grupy. Umowa musi uregulować zasady pokrycia kosztów procesu, ale także ich zabezpieczenie, gdyż ustawa o dochodzeniu roszczeń nie reguluje kwestii wzajemnych rozliczeń pomiędzy członkami grupy a jej reprezentantem i pełnomocnikiem. Jedynie z art. 6 ust. 2 udrpg wynika, że umowa określająca sposób wynagrodzenia pełnomocnika jest zawierana przez reprezentanta grupy. W związku z powyższym konieczność zapłaty określonych kwot (reprezentantowi grupy lub pełnomocnikowi) może stanowić istotny czynnik odstrasżający konsumentów przed udziałem w grupie. Warunkiem przystąpienia do grupy będzie bowiem akceptacja (podpisanie) umowy, na podstawie której członek grupy zobowiązuje się do wpłacenia określonej kwoty. Od jej wpłacenia będzie zatem uzależniony udział w postępowaniu grupowym. Oczywiście jest także, że opłaty te będą zróżnicowane w zależności od etapu przystąpienia przez konsumenta do postępowania grupowego. Należy także pamiętać, że wynagrodzenie pełnomocnika reprezentanta grupy (wynagrodzenie prowizyjne w wysokości do 20% wartości przedmiotu sporu) nie stanowi składnika kosztów procesu, a tym samym nie podlega zwrotowi na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c.³⁰.

4. Kaucja

Orzeczenie przez sąd okręgowy kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu stanowi kolejny czynnik mogący wpłynąć na decyzję konsumentów, dotyczącą udziału w postępowaniu grupowym. W razie zasądzenia przez sąd kaucji członkowie grupy będą zobowiązani do jej pokrycia. Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym na żądanie pozwanego sąd może zobowiązać powoda do złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu. Rozwiązanie to jest zbliżone do znanej postępowaniu cywilnemu instytucji kaucji aktorycznej (art. 1119 k.p.c.). Czy jednak konsumenci powinni obawiać się orzekania przez sąd kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu? Dokonując przeglądu wydanych postanowień o dopuszczalności rozpoznania sprawy w postępowaniu grupowym, należy stwierdzić, iż sądy w większości oddalają wnioski o zasądzenie kaucji³¹ albo też przyznają ją w stosunkowo niskiej wysokości. Poza tym fakultatywność jej przyznania przez sąd prowadzi do wniosku, iż nie każde żądanie pozwanego będzie wiązać się z koniecznością jej złożenia. Sąd ocenia bowiem, czy w konkretnej sprawie istnieje ryzyko, że w przypadku wygrania procesu strona pozwana będzie mieć problemy z wyegzekwowaniem przyznanych jej kosztów procesu³².

5. Koszty postępowania

Zakończenie postępowania grupowego wiąże się z koniecznością poniesienia kosztów procesu w zależności od jego wyniku. I tak, zobowiązany do zapłaty kosztów może być powód-reprezentant grupy na rzecz pozwanego lub pozwany na rzecz powoda-reprezentanta grupy. Powodem w postępowaniu grupowym jest reprezentant grupy, w związku z tym to na jego rzecz sąd zasądzi zwrot kosztów procesu. Bez znaczenia pozostaje w tym przypadku treść umów przewidujących konieczność zapłaty przez członków grupy wynagrodzenia na rzecz reprezentanta grupy lub na rzecz pełnomocnika. Prawo polskie nie zawiera regulacji, które mogłyby przewidzieć obciążenie

³⁰ P. Grzegorzczak, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Ogólna charakterystyka*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 89–92; por. T. Jaworski, P. Radzimierski, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 163 i n.

³¹ Zob. wyrok SO w Warszawie z 24.01.2013 r., III C 491/12.

³² Postanowienie SO w Warszawie z 23.02.2013 r., I C 984/12.

kosztami postępowania członków grupy³³. Członkowie grupy nie mogą tym samym zostać obciążeni kosztami procesu grupowego³⁴. Powyższe oznacza, iż reprezentant musi zabezpieczyć swoje interesy, zawierając stosowną umowę z członkami grupy. Umowa będzie określać nie tylko wysokość kwot, których wniesienie jest warunkiem przystąpienia do grupy, ale także zasady poniesienia kosztów postępowania grupowego³⁵. Możliwość poniesienia kosztów postępowania oraz zastępstwa procesowego może zatem stanowić czynnik wpływającą na decyzje konsumentów w przedmiocie udziału w postępowaniu grupowym.

V. Uwagi końcowe

Ponad czteroletni okres obowiązywania ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym pozwala stwierdzić, że z jego zalet korzystają głównie konsumenci. Zakres przedmiotowy ustawy obejmuje bowiem szeroką kategorię spraw, w tym przede wszystkim roszczeń z zakresu ochrony konsumenta. Warto jednak wskazać, iż sądy okręgowe, właściwe do prowadzenia postępowań grupowych, zdają się również zauważać potrzebę ochrony interesów pozwanego³⁶.

Postępowanie grupowe w zamierzeniu ustawodawcy miało stać się alternatywą dla postępowań indywidualnych. Ekonomika postępowania przemawia bowiem za wykorzystaniem tej drogi ochrony przez wielu konsumentów i to pomimo zidentyfikowanych przeszkód w dochodzeniu roszczeń (np. koszty postępowania, ujednoczenie roszczeń). Nie wpływają one bowiem na skuteczność postępowania grupowego. Jeśli tylko okoliczności sprawy przemawiają za grupowym dochodzeniem roszczeń, to postępowanie grupowe będzie skuteczniejszą drogą ochrony interesów wielu konsumentów niż indywidualny proces cywilny i to niezależnie od czasu jego trwania³⁷.

³³ Takie regulacje zawiera np. prawo szwedzkie.

³⁴ Zob. wyrok SA w Łodzi z 30.04.2014 r., ACa 1209/13, ACz 1424/13.

³⁵ Oczywiście jest, że umowa będzie zawierać także postanowienia dotyczące zwrotu konsumentom poniesionych kosztów.

³⁶ SA w Szczecinie zmienił zaskarżone postanowienie, odrzucając pozew w postępowaniu grupowym z uwagi na niedopuszczalność postępowania grupowego. Uznał, że roszczenia powódki nie są związane z ochroną praw konsumentów, gdyż w takiej sytuacji drugą stroną takiego stosunku prawnego musiałby być przedsiębiorca, a G. M. S. takim nie jest, lecz jedynie zaspokaja potrzeby mieszkaniowe wspólnoty samorządowej. Zob. postanowienie SA w Szczecinie z 28.08.2012 r., I ACz 399/12.

³⁷ Praktyka stosowania ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym ukazała, iż postępowania są długotrwałe. Jednak, biorąc pod uwagę etapy postępowania grupowego oraz liczbę członków grupy, wydaje się, że długotrwałość postępowań grupowych będzie ich cechą.